

Veiting Austurkvíslar Þjórsárvísla í fyrri farveg, Skeiða- og Gnúpverjahreppi Ákvörðun um matsskyldu

1 Inngangur

Þann 12. maí 2025 barst Skipulagsstofnun tilkynning frá Landsvirkjun um veitingu Austurkvíslar Þjórsárvíslar í fyrri farveg í Skeiða- og Gnúpverjahreppi, samkvæmt 19. gr. laga um umhverfismat framkvæmda og áætlana, sbr. lið 13.02 í 1. viðauka laganna.

Skipulagsstofnun leitaði umsagna Skeiða- og Gnúpverjahrepps, Fiskistofu, forsætisráðuneytisins, Hafrannsóknastofnunar, Heilbrigðiseftirlits Suðurlands, Minjastofnunar Íslands, Náttúrufræðistofnunar, Náttúruverndarstofnunar, Umhverfis- og orkustofnunar og Veðurstofu Íslands.

Skipulagsstofnun tók ákvörðun um að framkvæmdin skyldi ekki háð umhverfismati 4. júlí 2025. Ákvörðun Skipulagsstofnunar var kærð til úrskurðarnefndar umhverfis- og auðlindamála 6. febrúar 2026. Með úrskurði nefndarinnar (UUA2602014), dags. 23. júní 2026, var ákvörðun Skipulagsstofnunar felld úr gildi. Í ljósi framangreinds tók Húsnæðis-, mannvirkja- og skipulagsstofnun matsskyldufyrirspurn Landsvirkjunar aftur til meðferðar og gefur hér með út nýja ákvörðun um matsskyldu framkvæmdarinnar.

2 Gögn lögð fram

Tilkynning til HMS og fylgiskjöl:

- Veiting Austurkvíslar Þjórsárvísla í fyrri farveg. Matsskyldufyrirspurn. Landsvirkjun og Efla. Maí 2025.
- Mat á áhrifum framkvæmda á Þjórsárvíslar. Áhrifamat vegna áhrifa á vatnhlot. Hafrannsóknastofnun, dags. 20. febrúar 2025.

Umsagnir um tilkynninguna bárust frá:

- Skeiða- og Gnúpverjahreppi þann 6. júní 2025.
- Forsætisráðuneytinu þann 3. júní 2025.
- Hafrannsóknastofnun þann 11. júní 2025.
- Heilbrigðiseftirliti Suðurlands þann 5. júní 2025.
- Náttúrufræðistofnun þann 6. júní 2025.
- Náttúruverndarstofnun þann 19. júní 2025.
- Umhverfis- og orkustofnun þann 8. júní 2025.

Umsagnir frá Fiskistofu og Minjastofnun Íslands bárust ekki.

Frekari upplýsingar bárust frá framkvæmdaraðila 24. og 27. júní 2025, 8. júlí 2026 og 19. ágúst 2026.

Eftirfarandi gögn voru lögð fram eftir að fyrri ákvörðun lá fyrir:

- Veiting Austurkvíslar Þjósárvísla í fyrri farveg. Mat á áhrifum fyrirhugaðra framkvæmda á grunnvatn. Vatnaskil, dags. 14. ágúst 2026.
- Uppfært áhrifamat vegna áhrifa framkvæmda á Þjósárvíslar og Þjósárlón. Hafrannsóknastofnun, dags. 10. ágúst 2026.

Eftir að upphafleg ákvörðun lá fyrir óskaði Landsvirkjun eftir heimild Umhverfis- og orkustofnunar fyrir framkvæmdinni á grundvelli vatnalaga nr. 15/1923. Umhverfis- og orkustofnun veitti heimild fyrir framkvæmdinni 19. desember 2025.

3 Fyrirhuguð framkvæmd

Forsaga

Tilgangur framkvæmdarinnar er að beina rennsli Austurkvíslar Þjósárvísla í Þjósárlón en á síðastliðnum árum hefur Austurkvíslin verið að brjóta sér leið yfir í farveg Vesturkvíslar Þjósárvísla sem rennur fram hjá Þjósárlóni. Þjósárlón varð til með byggingu Þjósárstíflu sem var 5. og síðasti áfangi Kvíslaveitu en Kvíslaveita er samheiti á stíflum, skurðum, botnrásam og lokuvirkjum sem stýra rennsli úr þverám og efsta hluta Þjósár yfir til Þórisvatnsmiðlunar. Framkvæmdir við Kvíslaveitu hófust árið 1980 og lauk þeim árið 1997 með gerð Austurkvíslastíflu og Þjósárstíflu. Lón Kvíslaveitu eru 5 talsins og er Þjósárlón efst þeirra. Vatn úr Þjósárlóni rennur því í gegnum allar 7 virkjanirnar á Þjósár- og Tungnaárvæðinu.

Í Þjósárlón rennur Þjósá og Austurkvísl Þjósárvísla. Austurkvíslin samanstendur af nyrstu frárennsliskvílum Þjósárvíslar. Meðalrennsli Austurkvíslar árin 1958 – 2017 var 6,5 m³/s sem eru 205 Gl/a og samsvarar það 22% af meðalrennslinu í Þjósárlón og 15% af heildarrennsli Kvíslaveitu. Árin 1998 til 2016 rann Austurkvísl öll í Þjósárlón. Á mynd 2.1 í tilkynningu Landsvirkjunar má sjá að árið 2016 hefur gróðurriminn sem skilur að Austurkvíslina og Vesturkvíslina verið rofinn syðst og lítil kvísl úr Austurkvísl rennur til vesturs. Frá 2016 hefur stærri hluti rennslis í austurkvíslinni verið að færast yfir í Vesturkvíslina.

Framkvæmdalýsing

Fyrirhuguð framkvæmd felst í færslu Austurkvíslar Þjósárvísla í fyrri farveg með gerð nýrrar rásar og leiðigarðs. Gert er ráð fyrir að mótuð verði grunn rás nyrst á áreyrunum, tæplega 600 m löng, 50 m breið og um eins metra djúp (mynd 1). Í tilkynningu Landsvirkjunar segir að áreyrar Austurkvíslar séu gróðurlausar, einsleitar malarfyllingar með um 100 mm steinum og lítilsháttar sanddreif, sem gert er ráð fyrir að verði auðvelt að ýta til og móta. Allt efni í leiðigarðinn sé til staðar á staðnum en áætlað magn þess efnis sem verði ýtt upp í garðinn sé um 6.000 m³. Garðurinn verði um 5 m á breidd en breytilegur í hæð, þó ekki hærri en 1,5 m yfir aðlægu landi. Gert sé ráð fyrir að nota meðalstóra jarðýtu (u.þ.b. 20 tonn) og litla beltagröfu (u.þ.b. 15 tonn) við verkið. Vegur liggi yfir Þjósárstíflu og þaðan að suðurenda Austurkvíslar. Þar megi aflesta tækin og keyra þau á áreyrunum að framkvæmdasvæðinu (sjá mynd 1) um 2,5 km leið. Ekki sé gert ráð fyrir að þörf verði á því að ýtan fari á undan og marki vegslóða eftir aurkeilunni. Grafan og ýtan fari einungis eina ferð fram og til baka, og geti keyrt eftir aurkeilunni. Starfsmenn mæti á svæðið á jeppum sem einnig geti keyrt eftir aurkeilunni. Verði talið að aurkeilan sé of óslétt til að hægt sé að draga olútankinn, sem er á hjólum, á framkvæmdasvæðið komi til greina að setja tankinn upp á pall búkollu sem myndi flytja hann á framkvæmdasvæðið. Vegna vatnsrofs og veðráttu er gert ráð fyrir að öll för eftir tæki hverfi fljótt. Ákjósanlegast sé að framkvæmdir færu fram síðla sumars eða að hausti til þegar rennsli í Þjósárvíslum er sem minnst og mögulegt að keyra tæki

eftir áreyrnum. Áætlað er að vinna við gerð leiðigarðsins og flutningur á tækjum að og frá framkvæmdasvæðinu taki 10 daga.

Í tilkynningu Landsvirkjunar segir að ljóst sé að Austurkvíslin mun áfram hlaupa um áreyrar sínar með tilheyrandi rofi og tilfærslu á efni og líkur til þess að einhver hluti Austurkvíslarinnar hlaupi í Vesturkvíslina. Mögulega verði því þörf á því að endurtaka framkvæmdir. Í frekari upplýsingum frá Landsvirkjun¹ er greint nánar frá í hverju slíkar viðhaldsframkvæmdir gætu falist en þar segir að þegar mikið vatn sé í kvíslunum eins og í flóðum sé líklegt að flóðavatnið taki með sér efni bæði úr farveginum og úr garðinum. Með tímanum aukist því líkur á að garðurinn rofni og hluti Austurkvíslarinnar hlaupi aftur yfir í Vesturkvíslina. Þá verði þörf á að endurtaka framkvæmdir að hluta, þ.e. ýta aftur upp efni úr farvegi kvíslarinnar til að laga garðinn þar sem hann rofnaði. Ekki sé talið líklegt að endurgera þurfi allan garðinn í einu heldur einungis hluta hans. Þá segir jafnframt í upplýsingum frá Landsvirkjun að væntingar um að framkvæmdin dugi til 5-10 ára byggi á ágiskun. Mögulegt sé að framkvæmdin dugi skemur eða lengur. Komi til þess að það þurfi að fara í viðhald eða viðgerðir á garðinum þá sé gert ráð fyrir nýju leyfisveitingaferli.

Mynd 1. Staðsetning og lega rásar og garðs (úr greinargerð Landsvirkjunar).

¹ Tölvupóstur dags. 8. júlí 2026.

4 Umhverfisáhrif

Hér er fjallað um umhverfisáhrif framkvæmdarinnar eins og þeim er lýst í framlögðum gögnum Landsvirkjunar og umsögnum umsagnaraðila.

Verndarsvæði

Í greinargerð framkvæmdaraðila kemur fram að Austurkvísl sé öll innan friðlands Þjórsárvera. Þjórsárver eru ein víðáttumesta gróðurvin miðhálandisins með fjölskrúðugu og einstöku lífríki. Svæðið var friðlýst árið 1981 og friðland þess stækkað árið 2017, úr 375 km² í 1.563 km². Í Höfðanum á milli Austur- og Vesturkvíslar, er lítt raskað votlendi sem nýtur verndar samkvæmt lögum um náttúruvernd (sjá mynd 1). Fram kemur að fyrirhugaðar framkvæmdir komi til með að valda jarðraski innan friðlands Þjórsárvera en svæðið sem verði fyrir raski séu einsleitar, gróðurlausar malareyrar og sanddreifar árauranna. Vatn og vindur muni fljótlega móta leiðigarðinn þar til ekki verður eftir því tekið að garðurinn sé manngerður. Af sömu ástæðu munu för eftir tæki hverfa fljótt. Með veitingu Austurkvíslar aftur í sinn fyrri farveg fyrir 2016 sé komið í veg fyrir gróðureyðingu og mögulega skerðingu á votlendi og búsvæðum fugla innan Þjórsárvera, sem sé forsenda verndargildis svæðisins.

Í umsögn Náttúrufræðistofnunar kemur fram að stofnunin telji fyrirhugaða framkvæmd innan friðlandsins í Þjórsárverum óæskilega vegna mikils náttúrulegs verndargildis svæðisins á alþjóðavísu og auk þess sem framkvæmdin stangist á við friðlýsingarskilmála friðlandsins.

Í svörum Landsvirkjunar kemur fram það álit að framkvæmdin muni ekki rýra verndargildi svæðisins og muni hlífa rústamýri og búsvæðum fugla við landrofi. Í 2. mgr. 11. gr. auglýsingar um friðlýsingu Þjórsárvera kemur fram að framkvæmdir séu heimilar innan friðlandsins að fengnu leyfi Umhverfisstofnunar (nú Náttúruverndarstofnunar) og viðkomandi sveitarfélags. Í sömu grein segir að heimilt sé að grípa til aðgerða á svæðinu til verndar gróðri og dýralífi.

Í umsögn Náttúruverndarstofnunar segir að stofnunin leggi áherslu á að mikilvægi þess að leyfa náttúru svæðisins að þróast áfram á eigin forsendum, sem sé eitt helsta markmið friðlýsingar svæðisins. Þá segir að Þjórsárverum hafi verið bætt á skrá yfir votlendissvæði Ramsarsamningsins en skv. markmiðum samningsins skulu ekki fara fram framkvæmdir sem geti skaðað verndargildi svæðisins eða raskað þeim náttúrulegu ferlum sem geri það sérstakt. Framkvæmdin, sem feli í sér stýringu vatnsrennslis og mótun farvegjar, kunni að hafa áhrif á þau náttúrufarslegu einkenni sem skráning Þjórsárvera byggist á. Slíkar framkvæmdir geti breytt vatnaflæði, gróðurþekju og vistgerðum og þar með skert þá vistfræðilegu heild sem vernd svæðisins hvíli á.

Í svörum Landsvirkjunar er bent á að rennsli í Austur- og Vesturkvísl Þjórsárarkvísla verði hið sama og það hafi verið þegar Þjórsárver hafi fyrst verið skráð sem verndarsvæði. Engin skerðing verði á gróðurþekju eða vistgerðum af völdum framkvæmdanna en þær geti stöðvað þá vistgerðaskerðingu sem sé í gangi í dag. Vatnsflæði verði það sama og það hafi verið í áratugi áður en austurkvíslin braut land og fór yfir í vesturkvíslina.

Landslag og ásynd

Í greinargerð framkvæmdaraðila kemur fram að með framkvæmdunum muni landslag og ásynd breytast á svæðinu. Áraurar Austurkvíslar breytist sífellt og fyrirhuguð framkvæmd sé í nálægð við önnur virkjanamannvirki. Svæðið einkennist af gróðurlausum aurum innan friðlands Þjórsárvera, viðkvæmni landslags og ásyndar á framkvæmdasvæðinu sé því metin í meðallagi. Umfang áhrifa sé hins vegar metið lítið vegna þess hve lítt áberandi fyrirhugaður leiðigarður verði og vegna þess að verið sé að færa farveg Austurkvíslar aftur í sitt fyrri far, ásynd verði því líkt og áður. Aðgengi að svæðinu sé erfitt og fáir á ferli. Áhrif á landslag og ásynd, að teknu tilliti til viðkvæmni landslags og ásyndar og umfangs áhrifa, séu því metin óveruleg.

Í umsögn Náttúrufræðistofnunar kemur fram að friðlandið í Þjórsárverum sé einstök landslagsheild og þó að lítið sé gert úr áhrifum fyrirhugaðra framkvæmda þá sé samt sem áður verið að breyta náttúrulegum ferlum og raska yfirborði sem muni hafa áhrif á landslagsheild innan friðlandsins og á víðerni.

Í svörum Landsvirkjunar kemur fram að náttúrulegir ferlar hafi ekki alltaf jákvæðar afleiðingar í för með sér fyrir lífríki. Til dæmis í þessu tilviki þar sem færsla farvegjar Austurkvíslar Þjórsárkvísla með auknu rennsli í Vesturkvíslum Þjórsarkvísla þýði landrof á vistgerðum með mjög hátt verndargildi og rýrnun á búsvæðum fugla, en það séu þættir sem vegi þungt í verndargildi svæðisins. Að ýta til efni staðbundið á jökulaurum sé ekki talið hafa áhrif á víðerni eða landslagsheildir.

Náttúruverndarstofnun bendir á að fyrirhuguð framkvæmd feli í sér jarðrask, mótun árfarvega og gerð leiðigarðs sem sé inngríp í landslag og þróun vatnsfalla innan svæðis sem skilgreint sé sem víðerni. Þetta geti rýrt þá þætti sem friðlýsingin sé sett til að vernda. Í ljósi þess að víðerni séu formlegur hluti verndarmarkmiða Þjórsárvera telur stofnunin nauðsynlegt að áhrif framkvæmdarinnar á víðerni verði sérstaklega metin og tilgreind í leyfisumsókn og/eða umhverfismati.

Í svörum Landsvirkjunar er bent á að skv. víðernakortlagningu sé um að ræða svæði á jaðri víðerna, enda séu eingöngu um 2,5 km í næstu virkjunarmannvirki sem sé yfirfall á stíflu Þjórsárlóns. Ekki sé verið að byggja nein mannvirki, einungis að ýta til efni sem mun veðrast og jafnast út með tímanum. Svæðið sé mjög óaðgengilegt fyrir gangandi eða aðra sem sækjast í víðernaupplifun og það sé mat Landsvirkjunar að áhrif á víðernaupplifun verði óveruleg.

Náttúruverndarstofnun bendir á að brýnt sé að greining á skerðingu víðerna verði unnin, vöktun, eftirfylgni og áætlun verði skilgreind og samþykkt áður en til framkvæmdar kemur. Leyfisveiting samkvæmt 41. gr. náttúruverndarlaga verði háð vöktunaráætlun sem taki mið af verndarsjónarmiðum Þjórsárvera.

Gróður og vistgerðir

Í greinargerð framkvæmdaraðila kemur fram að vistgerðir á fyrirhuguðu framkvæmdasvæði séu eyravist og auravist. Eyrovist einkennist af blautum til þurrum áreyrum og lítilli gróðurþekju. Verndargildi eyrovistar sé lágt. Í auravist séu áreyrnar þurrari og vistgerðin allrík af plöntutegundum. Verndargildi auravistar sé miðlungs. Undanfarin ár hafi Austurkvíslin verið að brjóta sér leið í gegnum rimina, sem aðskilið hafi Austur- og Vesturkvíslina, yfir í Vesturkvíslina. Afleiðingar þeirra breytinga sem hafi átt sér stað á farvegi Austurkvíslar séu rof á gróðri og skerðing á vistgerðum sem njóti verndar. Verði ekkert að gert megi reikna með að áraeyrar Vesturkvíslar breiði úr sér og landrof aukist enn frekar. Með framkvæmdunum sé Austurkvíslin leidd aftur í sinn fyrri farveg og þannig komið í veg fyrir áframhaldandi gróðureyðingu. Framkvæmdin sé því talin hafa talsverð jákvæð áhrif á gróður.

Náttúruverndarstofnun bendir á að vernd Þjórsárvera feli í sér verulega almannahagsmuni, bæði samkvæmt íslenskum lögum og alþjóðlegum skuldbindingum. Svæðið hafi verið friðlýst meðal annars til að tryggja vernd mikilvægra vistgerða, votlendis og búsvæða fugla. Einnig sé svæðið Ramsarsvæði en aðaláhersla Ramsarsamningsins er að vernda þau votlendissvæði sem eftir eru í heiminum.

Í svörum Landsvirkjunar er bent á að ekkert rask verði á vistgerðum, votlendi eða búsvæðum fugla. Þvert á móti munu framkvæmdirnar minnka rask á öllum þessum þáttum þar sem framkvæmdin komi í veg fyrir að núverandi farvegabreytingar brjóti meira af landi. Þá er bent á að framkvæmdin sé utan við Ramsarsvæðið, en það nái yfir það svæði sem voru upphaflegu mörk Þjórsárverafriðlandsins. Framkvæmdasvæðið sé um 8 km frá Ramsarsvæðinu.

Fuglalíf

Í greinargerð framkvæmdaraðila kemur fram að fyrirhugað framkvæmdasvæði sé innan friðlands Þjósárvera og forsendur verndar snúi meðan annars að fuglalífi, aðallega heiðagæsavarpi. Auk þess sé svæðið skráð á lista Ramsarsamningsins sem alþjóðlega mikilvægt votlendissvæði, einkum vegna auðugs fuglalífs. Í Höfðanum, á milli Austur- og Vesturkvíslar, megi reikna með að fuglalíf sé allfjölbreytt, en þar sé rústamýravist ríkjandi vistgerð. Á fyrirhuguðu framkvæmdasvæði og í næsta nágrenni þess megi hins vegar gera má ráð fyrir að fuglalíf sé fremur strjált og fábreytt. Almenn sé fuglalíf á eyravistum og auravistum rýrt, varp lítið en eitthvað um að fuglar sæki þangað í leit að æti. Verði ekkert að gert megi hins vegar reikna með að áreyrar Vesturkvíslar breiði úr sér og landrof aukist enn frekar sem að leitt geti til skerðingar á búsvæðum fugla, einkum votlendisbúsvæðum. Með framkvæmdunum sé Austurkvíslin leidd aftur í sinn fyrri farveg og þannig komið í veg fyrir frekari búsvæðaeyðingu. Framkvæmdin sé því talin hafa nokkuð jákvæð áhrif á fuglalíf.

Vatnshlot og vatnafar

Vatnshlot

Í uppfærðu áhrifamati Hafrannsóknastofnunar kemur fram að þrjú vatnshlot verði fyrir beinum áhrifum af framkvæmdinni; Þjósárkvíslar 2 (103-957-R), Þjósárkvíslar (103-552-R) og Þjósárlón (103-2445-L). Þjósárlón er skilgreint sem mikið breytt vatnshlot með umhverfismarkmiðið gott vistmegin og gott efnafræðilegt ástand. Vistfræðilegt ástand Þjósárkvísla og Þjósárkvísla 2 er metið mjög gott en efnafræðilegt ástand þeirra er óþekkt. Vatnshlotin eru með umhverfismarkmið um mjög gott vistfræðilegt ástand og gott efnafræðilegt ástand.

Samkvæmt áhrifamatinu má gera ráð fyrir lítilháttar áhrifum á samfellu Þjósárkvíslar í formi lítilsháttar minnkunar á svifaur samhliða minna rennslis um farveg. Þá megi gera ráð fyrir lítilsháttar áhrifum á vatnsbúskap vegna minna rennslis og vegna þess að minna verður um rennlistoppa. Niðurstaða áhrifamatsins er sú að Þjósárkvíslar munu ná umhverfismarkmiðum sínum þrátt fyrir framkvæmdina.

Gert er ráð fyrir lítilsháttar áhrifum á samfellu Þjósárkvísla 2 vegna ýtingu á gördum til að forma farveg og mögulegrar aukningar á svifaur vegna aukins rennslis. Gert er ráð fyrir lítilsháttar breytingum á vatnsbúskap vegna aukins rennslis. Niðurstaða áhrifamatsins er sú að Þjósárkvíslar 2 muni ná umhverfismarkmiðum sínum þrátt fyrir framkvæmdina.

Gert er ráð fyrir lítilsháttar áhrifum á vatnabúskap Þjósárlóns vegna aukins rennslis til lónsins og styttri viðstöðutíma. Þá er gert ráð fyrir lítilsháttar áhrifum á samfellu vegna líklegrar töluverðrar aukningar á svifaur með meira rennslis jökulvatns í lónið. Niðurstaða matsins er sú að Þjósárlón nái umhverfismarkmiðum sínum þrátt fyrir framkvæmdina.

Í áhrifamatinu eru einnig metin áhrif á vatnshlot sem gert er ráð fyrir að verði fyrir óbeinum áhrifum af framkvæmdinni; Illugaverskvísl (103-1639-R), Eyvindarlón (103-2427-L), Kvíslavatn (103-2095-L), Stóraverslón (103-2093-L), Sauðafellslón (103-2167-L) og Þórisvatn (103-2162-L). Illugaverskvísl hefur umhverfismarkmið um mjög gott vistfræðilegt ástand og gott efnafræðilegt ástand og er gert ráð fyrir lítilsháttar áhrifum á samfellu og vatnabúskap vegna aukningu á svifaur og rennslis. Gert er ráð fyrir að vatnhlotið nái umhverfismarkmiðum sínum þrátt fyrir framkvæmdina. Önnur vatnshlot sem talin eru verða fyrir óbeinum áhrifum eru skilgreind sem mikið breytt vatnshlot með umhverfismarkmið um gott vistmegin og gott efnafræðilegt ástand. Gert er ráð fyrir að öll vatnshlotin nái umhverfismarkmiðum sínum þrátt fyrir framkvæmdirnar.

Í áhrifamati vegna áhrifa á grunnvatnshlot kemur fram að fyrirhugað framkvæmdarsvæði liggja innan tveggja grunnvatnshlota, Háöldu (nr. 103-8-G) og Þjósárvera (nr. 103-203-G). Niðurstöður áhrifamatsins eru þær að framkvæmdin muni hafa óveruleg áhrif á grunnvatn og þ.a.l. óveruleg áhrif á tiltæka grunnvatnsauðlind í grunnvatnshlotunum tveimur, Háöldu (nr. 103-8-G) og Þjósárverum (nr. 103-203-G). Þar af leiðandi séu áhrif á tengd landvistkerfi sem eru háð grunnvatni metin óveruleg. Framkvæmin muni ekki hafa áhrif á umhverfismarkmið vatnshlotanna um góða magnstöðu og gott efnafræðilegt ástand.

Í umsögn Umhverfis- og orkustofnunar var bent á að gera þyrfti betur grein fyrir áhrifum framkvæmdarinnar á Vesturkvíslina, vatnshlotið Þjósárvíslar (103- 552-R) með hliðsjón af því hvort framkvæmdin væri líkleg til að hafa bein eða óbein áhrif á vatnshlotið. Í uppfærðu áhrifamati hefur verið tekið tillit til þeirrar umsagnar.

Vatnafar

Í áhrifamati verkfræðistofunnar Vatnaskila vegna áhrifa á grunnvatnshlot segir að skv. vatnafarslíkani sé meginstefna á Þjósárvíslarsvæðinu til suðvesturs. Grunnvatnsstaðan sé almennt há á svæðinu og grunnvatnsborð liggja víðast hvar nálægt landhæð, sér í lagi í áreyrum þar sem gert er ráð fyrir góðri tengingu milli yfirborðs vatns og grunnvatns. Kvíslarnar sem renna eftir áreyrunum séu sibreytilegar, bæði m.t.t. rennslis og legu farvega, af náttúrulegum orsökum eins og reynslan hafi sýnt varðandi Austurkvísl s.l. áratug. Samkvæmt vatnafarslíkaninu sveiflast meðalrennslid í Austurkvísl frá tæplega 1 m³/s yfir vetrar mánuðina (janúar og febrúar) upp í tæplega 23 m³/s um mitt sumar (júlí). Grunnvatnspáttur (linda rennslis) Austurkvíslar sé u.þ.b. 1 m³/s að jafnaði. Þó svo að töluverður breytileiki sé í yfirborðsvatnskerfinu (rennslis og legu farvega) í áreyrum Austurkvíslar, sé ólíklegt að slíkar breytingar hafa veruleg áhrif á grunnvatn. Gert sé ráð fyrir að grunnvatnsborð í áreyrum Austurkvíslar sé tiltölulega nálægt landhæð, og þar sem áreyrnar eru gerðar af hálektarsetlagi sé líklega góð tenging milli rennslisfarvegar og grunnvatns. Hæðarmunur milli grunnvatnsborðs og vatnshæðar í farvegnum ráði hvort grunnvatn flæðir inn í kvíslarnar (lindarennslis) eða vatn lekur úr farvegnum og berst niður að grunnvatnsborði. Færsla farvegar sé líkleg til að valda breytingum á grunnvatnshæð (hækkun og/eða lækkun), en þær breytingar verði líklega staðbundnar í áreyrunum og innan náttúrulegs breytileika í vatnafari sem búast megi við á svæðinu.

Þá segir að gagnvart grunnvatnskerfinu og tengdum landvistkerfum utan áreyna Austurkvíslar, skipti ekki megin máli hver nákvæmlega einstakra rennslisfarvega Austurkvíslar kunni að vera hverju sinni. Þótt breytingar geti orðið á því um hvaða farveg yfirborðsvatn rennur, hafi það ekki marktæk áhrif á hlutfall grunnvatns/yfirborðsvatns sem sé á ferðinni um svæðið, né á heildarmagn grunnvatnsstreymis um svæðið og til suðvesturs. Slíkar breytingar hafi aðallega áhrif á það hvar yfirborðsvatnið endar, hvort sem það sé í Þjósárlóni eða í Þjósá neðan lónsins, án þess að það hafi merkjanleg áhrif á grunnvatnskerfið né tengd landvistkerfi.

Niðurstöður líkanreikninga bendi til þess að framkvæmdin muni hafa óveruleg áhrif á grunnvatnskerfi svæðisins og þ.a.l. lindarennslis á yfirborði. Samkvæmt niðurstöðum líkanreikninga verði óveruleg breyting á grunnvatnshæð (innan við 10 cm lækkun) á nærsvæði framkvæmdarinnar og lindarennslis í Austurkvísl gæti aukist um 2% (úr 920 í 940 L/s) sé grunnvatnsstaða jafn há á svæðinu og gert sé ráð fyrir. Áhrif framkvæmdarinnar á grunnvatnsstrauma í gegnum svæðið séu einnig metin óveruleg, þar sem grunnvatnsstraumur milli Þjósárjökuls og Þjósárlóns lækki einungis um 0,2% vegna stærri hluta sem tekinn er fram á yfirborði og veittur til Þjósárlóns. Breytingar á innrennslis grunnvatns til farvegar (lindarennslis) leiði til breytinga á rennslis um straumvatnshlot svæðisins, en um litlar breytingar sé að ræða (minna en 20 L/s). Þannig lækki lindarennslis til farvega lítillega á einum stað en hækki á öðrum. Meðan að lindarennslis gæti aukist lítillega til Austurkvíslar er mögulegt að lindarennslis til farvega dragist lítillega saman til Þjósár næst Þjósárlóni sem á endanum leiði til þess að innrennslis

grunnvatns til Þjórsárlóns breytist ekki. Einnig gæti innrennsli grunnvatns til farvega Vesturkvíslar breyst lítillega.

5 Skipulag og leyfi

Framkvæmdin er háð framkvæmdaleyfi Skeiða- og Gnúpverjahrepps skv. skipulagslögum og reglugerð um framkvæmdaleyfi. Jafnframt leyfi Náttúruverndarstofnunar samkvæmt 41. gr. laga um náttúruvernd til vara 2. mgr. 40. gr. sömu laga. Einnig leyfi forsætisráðherra skv. 3. gr. laga um þjóðlendur og leyfi Umhverfis- og orkustofnunar skv. vatnalögum. Skoða þarf hvort framkvæmdir kalli á aðal- eða deiliskipulagsgerð sem grundvöll fyrir leyfisveitingu með hliðsjón af ákvæðum reglugerðar um framkvæmdaleyfi nr. 772/2012.

6 Niðurstaða

Um er að ræða gerð leiðigarðs og rásar í Austurkvísl Þjórsárvísla. Framkvæmdin er tilkynningarskyld til ákvörðunar um matsskyldu samkvæmt 19. gr. og lið 13.02 í 1. viðauka í lögum um umhverfismat framkvæmda og áætlana.

Eðli framkvæmdar

Við mat á því hvort tilkynningarskyld framkvæmd skuli háð umhverfismati skal taka mið af eðli framkvæmdar, svo sem stærð, hönnun og umfangi framkvæmdar, samlegðar með öðrum framkvæmdum, nýtingar náttúruauðlinda, úrgangsmyndunar, mengunar og ónæðis, hættu á stórslysum og/eða náttúruhamförum sem varða framkvæmdina og hættu fyrir heilbrigði manna sbr. 1. tl. 2. viðauka laga nr. 111/2021.

Markmið framkvæmdarinnar er að viðhalda rennsli úr Austurkvísl Þjórsárvísla í Þjórsárlón. Þjórsárlón er hluti af Kvíslaveitu sem er samheiti á stíflum, skurðum, botnrásam og lokuvirkjum sem stýra rennsli úr þverám og efsta hluta Þjórsár yfir til Þórisvatnsmiðlunar. Framkvæmdir við Kvíslaveitu hófust árið 1980 og stóðu yfir til ársins 1997. Fyrirhuguð framkvæmd felur í sér breytingu á Kvíslaveitu.

Um er að ræða umfangslitla og einfalda framkvæmd sem felur í sér umfangslitla mannvirkjagerð. Framkvæmdasvæðið lítið og rask á landi takmarkað. Fyrirhugaður framkvæmdatími er stuttur og gert er ráð fyrir litlum umsvifum á framkvæmdatíma. Ekki er gert ráð fyrir aðfluttu efni þar sem notast á við efni sem fyrir er á staðnum. Framkvæmdin felur ekki í sér úrgangsmyndun eða mengun að ráði. Framkvæmin felur í sér takmarkað ónæði vegna stutts framkvæmdatíma og staðsetningar.

Ekki er um að ræða varanleg mannvirki enda eingöngu um að ræða landmótun í virkum árfarvegi. Því eru líkur á því að gera þurfi lagfæringar á leiðigarði og rás eða endurtaka framkvæmdina að einhverju leyti í náninni framtíð. Verði farið í slíkar endurbætur má gera ráð fyrir að eðli þeirra framkvæmda verði sambærilegt og vegna upphaflegrar framkvæmdar en umfang þeirra kann að vera minna og framkvæmdatími styttri.

Staðsetning framkvæmdar

Við mat á því hvort tilkynningarskyld framkvæmd skuli háð umhverfismati skal taka mið af staðsetningu framkvæmdar og hversu viðkvæm þau svæði eru sem líklegt er að framkvæmd hafi áhrif á, svo sem með tilliti til landnotkunar, náttúruauðlinda og getu þeirra til endurnýjunar, verndarákvæða, einkum svæða sem njóta verndar skv. lögum um náttúruvernd, vegna fornleifa eða á grundvelli alþjóðlegra samninga sem Ísland er bundið af. Einnig ber að líta til álagspóls

náttúrunnar, svo sem með tilliti til votlendissvæða, sérstæðra jarðmyndana, náttúruverndarsvæða, landslagsheilda, ósnortinna víðerna, hálendissvæða og kjörlendis dýra sbr. 2. tl. 2. viðauka laga nr. 111/2021.

Fyrirhugaður leiðigarður og rás verða staðsett á flötum malareyrum skammt ofan Þjórsárlóns. Framkvæmdasvæðið og næsta nágrenni er gróðursnautt og einkennist landslag og lífríki af því að um er að ræða víðáttumiklar áreyrar jökulár með breytilegu rennsli og farvegum með tilheyrandi setflutningum og rofi.

Framkvæmdasvæðið er á miðhálandi Íslands en næstu mannvirki eru í um 2,5 km fjarlægð en um er að ræða virkjunarmannvirki við Þjórsárlón. Þrátt fyrir nálægð við virkjunarmannvirki þá telur HMS að mannvirkin séu þess eðlis að framkvæmdasvæðið geti talist vera innan óbyggs víðernis.

Fyrirhugað framkvæmdasvæði er innan friðlands Þjórsárvera. Þjórsárver er samheiti yfir víðáttumiklar gróðurvinjar við suðurjaðar Hofsjökuls sem einkennast af votlendi og tjörnum. Jökulár og önnur vatnsföll aðskilja einstaka ver. Verin eru að mestu leyti vestan Þjórsár frá Hnífsá í vestri og að Vesturkvísl Þjórsárvísla í austri. Austan Þjórsár er samfella minni en þar er þó að finna stór samfelld ver eins og Þúfuver og Eyvindakofaver. Þjórsárlón er talsvert norðar og austar en samfelldustu verin sem kennd að jafnaði eru kennd við Þjórsárver en engu að síður er að finna votlendi og annað gróðurlendi í nágrenni við Þjórsárlón. Rétt austan við lónið eru til að mynda Háumýrar og skammt vestan við lónið er að finna rústamýravist sem nefnt hefur verið Höfðinn. Þá er Þjórsárvíslaver, sem staðsett er á bökkum Vesturkvíslar Þjórsárvísla, í riflega 5 km fjarlægð frá Þjórsárlóni.

Þjórsárver voru upphaflega friðlýst árið 1981 en svæðið hefur síðan verið stækkað og er nú um 1.563 km². Markmið friðlýsingarinnar er að tryggja víðtæka og markvissa verndun gróðurlendis Þjórsárvera í heild sinni, vistkerfi veranna, rústamýravist, varpstöðva heiðagæsa, víðernis, sérstakrar landslagsheildar og menningarminja, auk fræðslu til almennings um verndargildi svæðisins. Þá segir jafnframt í auglýsingu um friðlýsingu að vernda skuli líffræðilega fjölbreytni, vatnafar og vistgerðir Þjórsárvera sem séu fjölbreyttasta, stærsta og samfelldasta gróðurvin hálendisins og mikilvægt búsvæði dýra og plantna. Einnig segir að áhersla sé á vernd rústamýravistar en vistgerðin teljist alþjóðlega verndarþurfi en alþjóðlegt verndargildi rústamýra byggir m.a. á ákvæðum Bernarsamningsins, en samkvæmt honum séu rústamýrar flokkaðar sem búsvæði í hættu. Rústamýravist sé óvenju fjölbreytt vistgerð miðað við aðrar þekktar vistgerðir á hálendi Íslands og hafi verulegt vísinda- og fræðslugildi. Votlendi svæðisins hafi alþjóðlegt gildi sem varpstöð heiðargæsar, sbr. Ramsarsamninginn. Þá segir að markmið friðlýsingarinnar sé einnig að vernda landslagsheild Þjórsárvera, samspil jökuls og jökullandslags við gróðurlendið í verunum og menningarminjar, svo sem gæsaréttir og rústir útilegumanna.

Þjórsárver eru á skrá yfir votlendissvæði Ramsarsamningsins. Afmörkun svæðisins sem fellur Ramsarsamninginn tekur til þess svæðis innan friðlandsins þar sem gróðurlendið er hvað samfelldast sunnan Hofsjökuls og að mestu leyti vestan Þjórsár. Markmið samningsins er að stuðla að verndun og skynsamlegri nýtingu votlendissvæða í heiminum, með áherslu á vernd alþjóðlegra mikilvægra svæða sem eru búsvæði votlendisfugla.

Þjórsárver eru skilgreind sem alþjóðlega mikilvægt fuglasvæði fyrir heiðagæs en svæðið var lengi talið aðalvarpsvæði heiðagæsar í heiminum en á undanförunum áratugum hefur heiðagæs fækkað í Þjórsárverum. Afmörkun fuglasvæðisins, skv. kortasjá Náttúrufræðistofnunar, tekur til sama svæðis og afmörkun Ramsarsvæðisins.

Austurkvísl Þjórsárvísla er í vatnaáætlun skilgreind sem straumvatnshlotið Þjórsárvíslar 2 (103-957-R) og Vesturkvíslin skilgreind sem straumvatnshlotið Þjórsárvíslar (103-552-R). Umhverfismarkmið beggja vatnshlota eru mjög gott vistfræðilegt ástand og gott efnafræðilegt

ástand. Þá er stöðuvatnshlotið Þjórsárlón (103-2445-L) skilgreint sem mikið breytt vatnshlot og er umhverfismarkmið þess gott vistmegin.

Að mati HMS eru Þjórsárver einstök náttúruvin með hátt alþjóðlegt verndargildi. Gildi framkvæmdasvæðisins er sömuleiðis hátt sökum staðsetningar innan friðlands Þjórsárvera auk þess sem svæðið er á miðhálandi Íslands.

Eiginleikar hugsanlegra áhrifa framkvæmdar

Áhrif framkvæmdar ber að skoða í ljósi eðlis framkvæmdar og staðsetningar hennar, einkum með tilliti til umfangs, eðlis, styrks og fjölbreytileika áhrifa, hverjar líkur séu á áhrifum, væntanlegs upphafs, tímalengdar, tíðni og afturkræfni áhrifa, samlegðaráhrifa með áhrifum annarra framkvæmda og möguleika á að draga úr áhrifum, sbr. 3. tl. 2. viðauka laga nr. 111/2021.

Áhrif á landslag og óbyggð víðerni

Fyrirhugaður leiðigarður er ekki umfangsmikið mannvirki. Garðurinn mun að mati HMS ekki verða áberandi í hinni víðáttumiklu flatneskju sem einkennir landslagið á framkvæmdasvæðinu en hann verður útbúinn með því að ýta til efni sem fyrir er á staðnum og ætti að falla inn í landslagið á tiltölulega stuttum tíma. Önnur ummerki vegna framkvæmdanna, t.d. vegna umferðar véla og farartækja eru einnig líkleg til að vera takmörkuð og hverfa á skömmum tíma. Að mati HMS koma áhrif framkvæmdar á landslag því til með að verða takmörkuð. Í ljósi takmarkaðs sýnileika framkvæmdanna telur stofnunin að framkvæmdin komi ekki til með að hafa varanleg neikvæð áhrif á víðerni eða víðernaupplifun. Áhrif á víðernaupplifun munu einungis vara í skamman tíma á meðan framkvæmdir standa yfir en eins og fram hefur komið er gert er ráð fyrir að framkvæmdatími verði einungis 10 dagar.

Áhrif á vatnshlot

Lagt hefur verið mat á áhrif framkvæmdar á vatnshlot á áhrifasvæði framkvæmdarinnar. Niðurstöður þess voru að ekki sé líklegt að áhrifin verði það umfangsmikil að þau muni valda breytingum á ástandsflokkun vatnshlota og að vatnshlotin muni áfram uppfylla sett umhverfismarkmið skv. lögum um stjórn vatnamála nr. 36/2011.

Með hliðsjón af framangreindu telur HMS að framkvæmdin komi ekki til með að hafa teljandi áhrif á vatnshlot.

Áhrif á gróður og vistgerðir

Fyrirhuguð framkvæmd kemur ekki til að fela í sér beint rask á gróðri eða á vistgerðum með hátt verndargildi. Kemur þá til skoðunar hvort fyrirhuguð framkvæmd komi til með að hafa óbein áhrif á gróður eða vistgerðir neðar á vatnasviðinu vegna vatnsmiðlunar.

Undirstaða gróðurlendis og lífríkis Þjórsárvera er vatn en svæðið einkennist af ám, lækjum, tjörnum og votlendisvistgerðum sem eiga stóran þátt í miklum líffræðilegum fjölbreytileika svæðisins. Náttúra Þjórsárvera er því mjög háð því vatni sem berst til svæðisins, þ.m.t. jökulvatni. Því má almennt áætla að verin séu viðkvæm fyrir inngripum í vatnsrennsli á vatnasviði þeirra, enda segir í auglýsingu um friðlýsingu Þjórsárvera að vernda skuli vatnafar þeirra.

Niðurstöður útreikninga úr vatnafarslíkani Vatnaskila benda ekki til þess að framkvæmdin komi til með að hafa teljandi áhrif á grunnvatn svæðisins og tengd landvistkerfi. Þá má nefna að samantekt um grunnvatnsmælingar og aðrar vatnafarsathuganir í Þjórsárkvíslaveri² sem unnin

² Árni Hjartarson, Þórólfur H. Hafstað, Borgþór Magnússon og Hlynur Óskarsson (2003). *Þjórsárkvíslaver. Grunnvatn og gróður*. Orkustofnun

var í tengslum við Norðlingaölduveitu bendir einnig til þess að grunnvatnsstöðu og gróðurlendi Þjósárvera stafi ekki ógn af framkvæmd líkt og þeirri sem Landsvirkjun áformar.

Landbreytingar eru algengar í Þjósárverum. Þar sem jökulkvíslar skipta um farvegi verður landbrot og gróðureyðing. Önnur svæði gróa upp, einkum á áreyrum þar sem hlé verður á vatnagangi og einnig þar sem jöklar hopa. Þessi þróun getur leitt til myndunar nýrra gróðurvera.³ Áform Landsvirkjunar felast í að beina rennsli Austurkvíslarinnar í fyrri farveg. Framkvæmdin mun leiða til þess að aukið vatn rennur til Þjósárlóns en að minna vatn rennur til vesturs fram hjá lóninu og til Vesturkvíslarinnar. Því kemur framkvæmdin til með að leiða til minna rennslis um neðri hluta Vesturkvíslarinnar frá því sem nú er. Komi til framkvæmda mun vatn Austurkvíslarinnar renna sambærilega leið og hún gerði áður en kvíslin fór að færast í auknum mæli til vesturs. Breytingar á rennsli munu því leiða til þess að rennsli um kvíslirnar verði áþekkt því sem það var fyrir ekki svo löngu síðan. Að mati HMS mun framkvæmdin því ekki leiða til skerðingar á rústamýravist eða öðru gróðurlendi. Framkvæmdin kann þó að hafa áhrif á náttúrulega gróðurframvindu með því að draga úr ágangi vatns og landbroti við Höfðann auk þess sem framkvæmdin kann að hægja á eða koma í veg fyrir að land í og við fyrri farveg Austurkvíslar, næst Þjósárlóni grói upp.

Áhrif á verndarsvæði

Líkt og fyrr segir kemur framkvæmdin ekki til með að valda beinu raski á rústamýrum eða öðru gróðurlendi Þjósárvera og þá mun fyrirhuguð vatnsmiðlun ekki leiða til skerðingar á gróðurlendi. Að mati HMS mun framkvæmdin því ekki hafa neikvæð áhrif á verndargildi Þjósárvera með tilliti til áhrifa á rústamýri eða gróður. Þá mun framkvæmdin ekki hafa neikvæð áhrif á búsvæði heiðagæsar eða á verndargildi Þjósárvera með tilliti til hennar.

Áhrif framkvæmdarinnar innan þess svæðis Þjósárvera sem er á skrá Ramsarsamningsins yfir mikilvæg votlendissvæði og hefur verið skilgreint sem alþjóðlega mikilvægt fuglasvæði fyrir heiðagæs mun felast í að minni vatn kemur til með að berast frá Þjósárkvíslum til Þjósár frá því sem nú er. Rennsli til Þjósár verður þó með sambærilegum hætti og það var fyrir þann tíma Austurkvísl Þjósárkvísla braut sér leið yfir í Vesturkvíslina. Í ljósi þess sem fram hefur komið um líkleg áhrif framkvæmdar á lífríki Þjósárvera telur HMS að framkvæmdin komi ekki til með að hafa neikvæð áhrif á verndargildi svæðisins með tilliti til skráningar þess á skrá Ramsarsamningsins. Að sama skapi telur stofnunin að framkvæmdin komi ekki til með að hafa áhrif á hið mikilvæga fuglasvæði.

Líkt og fram hefur komið telur HMS að áhrif á landslag verði minniháttar og telur stofnunin að framkvæmdin komi ekki til með að hafa áhrif á verndargildi landslagsheildar Þjósárvera. Innan hins friðlýsta svæðis eru þegar virkjunarmannvirki og mun fyrirhugaður leiðigarður hvorki vera áberandi á hinu víðáttumikla verndarsvæði né fela í sér breytingu á landslagi svæðisins.

Þjósárkvíslar taka sífelldum breytingum þar sem þær flæmast um jökuláreyrnar. Í greinargerð Landsvirkjunar eru birtar loftmyndir (sjá mynd 2.1) sem sýna breytingar á rennsli Þjósárkvísla á milli 1998 og 2023 en á þeim má sjá hve breytilegt rennslið hefur verið síðustu áratugi. Áform Landsvirkjunar felast í að beina rennsli Austurkvíslarinnar í fyrri farveg. Framkvæmdin mun leiða til þess að aukið vatn rennur til Þjósárlóns en að minna vatn rennur til vesturs fram hjá lóninu og til Vesturkvíslarinnar. Því kemur framkvæmdin til með að leiða til minna rennslis um neðri hluta Vesturkvíslarinnar frá því sem nú er. Komi til framkvæmda mun vatn Austurkvíslarinnar renna sambærilega leið og hún gerði áður en kvíslin fór að færast í auknum mæli til vesturs. Breytingar á rennsli munu því leiða til þess að rennsli um kvíslirnar verði áþekkt því sem það var

³ Erling Ólafsson o.fl. (2009). *Vistgerðir á miðhálandi Íslands – Þjósárver*. Náttúrufræðistofnun: <https://utgafa.natt.is/skyrslur/2009/NI-09019.pdf>

fyrir ekki svo löngu síðan. Fyrirhuguð framkvæmd mun því að mati HMS ekki leiða til breytinga á vatnafari sem teljast óeðlilegar eða í ósamræmi við vatnafar svæðisins.

Í friðlýsingarskilmálum Þjórsárvera segir að náttúrufar svæðisins skuli fá að þróast eftir náttúrulegum lögmálum og á eigin forsendum. Þá segir að óheimilt sé að breyta rennsli vatna og vatnsborðshæða á verndarsvæðinu nema að fengnu leyfi Náttúruverndarstofnunar og viðkomandi sveitarfélags. Fyrirhuguð framkvæmd felur í sér breytingu á rennsli vatna og inngrip í náttúrulega ferla. Að mati HMS mun fyrirhuguð inngrip í náttúrulega ferla með breytingu á rennsli þó ekki fela í sér umtalsverð umhverfisáhrif eða hafa áhrif á verndargildi svæðisins. Vegur þar einna þýngst að um er að ræða afturkræfa framkvæmd og að inngripið felur í sér að rennsli Austurkvíslarinnar verður áþekkt því sem það var áður.

Með hliðsjón af framangreindu er það mat HMS að fyrirhuguð framkvæmd sé ekki líkleg til að hafa neikvæð áhrif á verndargildi Þjórsárvera.

Viðhald leiðigarðs

Í gögnum Landsvirkjunar segir að líkur séu á að leiðigarðurinn rofni og Austurkvíslin hlaupi aftur yfir í Vesturkvíslina. Því gæti komið til þess að lagfæra þurfi leiðigarðinn. Í umsögnum er bent á að þar af leiðandi sé hin tilkynnta framkvæmd ekki framtíðarlausn og hafi mögulega einungis tímabundið gildi og að mögulega verði farið í umfangsmeiri inngrip í framtíðinni sem gætu leitt til aukinna áhrifa. Við töku ákvörðunar um matsskyldu framkvæmdar tekur HMS afstöðu til líklegra umtalsverðra áhrifa af fyrirhugaðri framkvæmd eins og hún er kynnt. Við mat á umtalsverðum áhrifum horfir stofnunin bæði til áhrifa á framkvæmdatíma og rekstrartíma mannvirkis, þ.m.t. athafna eða framkvæmda á rekstrartíma við viðhald eða endurgerð mannvirkja. Stofnunin horfir aftur á móti ekki til mögulegra umfangsmeiri inngripa í framtíðinni séu þau ekki hluti af hinni tilkynntu framkvæmd, enda er matsskylduákvörðunin einungis grundvöllur fyrir leyfisveitingar fyrir hina tilkynntu framkvæmd.

Samkvæmt framlögðum gögnum Landsvirkjunar munu mögulegar lagfæringar á leiðigarðinum og farveginum fela í sér sambærilegar framkvæmdir og upphaflegar framkvæmdir við að veita Austurkvísl í fyrri farveg. Þó má gera ráð fyrir að þær yrðu umfangsminni og taki skemmri tíma þar sem líkur eru á að ekki þurfi að endurgera allan garðinn heldur einungis hluta. Að mati HMS munu helstu áhrif lagfæringa eða endurgerðar á leiðigarði og farvegi felast í raski og ónæði vegna umferðar og athafna vinnuvéla. Áhrifin eru líkleg til að vera tímabundin og afturkræf. Að mati HMS koma mögulegar viðhaldsframkvæmdir ekki til með að breyta öðrum áhrifum vegna framkvæmdarinnar þar sem gera má ráð fyrir að önnur áhrif verði sambærileg og áður. Því telur HMS ekki ástæðu til að ætla að áhrif framkvæmdarinnar verði umtalsverð þó svo fara þurfi í endurbætur á leiðigarði og farvegi í framtíðinni.

Samhengi framkvæmdar og samlegðaráhrif

Við mat á því hvort breyting á framkvæmd hafi umtalsverð umhverfisáhrif í för með sér ber að huga að samhengi þeirra framkvæmda sem þegar hafa átt sér stað á sama svæði. Líkt og fyrr segir er fyrirhuguð framkvæmd breyting á Kvíslaveitu en Kvíslaveita sætti ekki mati á umhverfisáhrifum á sínum tíma. Kvíslaveita fól í sér miklar breytingar á vatnafari og umhverfi á stóru svæði. Að mati HMS getur fyrirhuguð framkvæmd þó ekki talist hafa umtalsverð samlegðaráhrif með fyrri framkvæmdum á svæðinu eða í samhengi við áhrif Kvíslaveitu. Enda er um að ræða minniháttar og afturkræfa breytingu á vatnsmiðlun svæðisins með takmörkuðum umhverfisáhrifum sem leiðir ekki til breytinga á ástandi vatnshlota.

Skilyrði

Í áhrifamati Hafrannsóknastofnunar koma fram ábendingar um verktilhögun til að takmarka rask vegna framkvæmdarinnar. Þá koma fram skilyrði í áður útgefnu leyfi Umhverfis- og orkustofnunar á grundvelli vatnalaga í samræmi við ábendingar sem Hafrannsóknastofnun hafði áður gert. HMS tekur undir framangreindar ábendingar og skilyrði og beinir því til leyfisveitenda að byggja á þeim við útgáfu þeirra leyfa sem kunna að vera gefin út á grundvelli þessar ákvörðunar.

Í umsögn Náttúruverndarstofnunar kemur fram að leyfisveiting á grundvelli náttúruverndarlaga verði háð vöktunaráætlun sem taki mið af verndarsjónarmiðum Þjórsárvera. Þá bendir stofnunin á þörf fyrir skýra viðbragðsáætlun ef áhrif verða önnur en áætlað var eða ef breytingar verða á ánni ofar í farvegi hennar. Í ljósi viðkvæmni svæðisins tekur HMS undir framangreint og þá má benda á að Náttverndarstofnun getur bundið leyfið öðrum þeim skilyrðum sem stofnunin telur nauðsynleg til að tryggja að framkvæmdin verði í samræmi við friðlýsingaskilmála svæðisins.

Ákvörðunarorð

Á grundvelli fyrirbyggjandi gagna er það niðurstaða HMS að fyrirhuguð framkvæmd sé ekki líkleg til að hafa í för með sér umtalsverð umhverfisáhrif, sbr. þau viðmið sem tilgreind eru í 2. viðauka laga um umhverfismat framkvæmda og áætlana. Því skal framkvæmdin ekki háð mati á umhverfisáhrifum.

Samkvæmt 30. gr. laga um umhverfismat framkvæmda og áætlana má kæra ákvörðunina til úrskurðarnefndar umhverfis- og auðlindamála. Kærufrestur er til 28. september 2026.

Reykjavík, 28. ágúst 2026

Egill Þórarinnsson

Jakob Gunnarsson

* Rafræn skilríki

Húsnæði
Mannvirki
Skipulag

Egill Þórarinnsson

Egill Þórarinnsson
Teymistjóri, umhverfismat
Svið skipulags og umhverfismats

Undirritað með OneSign

* Rafræn skilríki

Húsnæði
Mannvirki
Skipulag

Jakob Gunnarsson

Jakob Gunnarsson
Sérfræðingur, umhverfismat
Svið skipulags og umhverfismats

Undirritað með OneSign